

Article Information

Article Type: Research Article

This article was checked by iThenticate.

Doi Number: <http://dx.doi.org/10.17121/ressjournal.3325>

ArticleHistory:

Received

13/01/2023

Accept

14/03/2023

Available

online

15/03/2023

POETRY TRANSLATION VE POETICAL: "IF"

ŞİİR ÇEVİRİSİ VE ŞİİRSELLİK: "EĞER"

Ruhi İNAN¹

Abstract

There is no need to welcome with concern any prose to translate another language. Because; it's a truth that even not traslating one to one but little reading differences would not harm neither aauthor nor text. But translating a poem to another language is a different specialization and needs a good care. In fact possible to describe translation is re-constructing the text. It's possible to face such examples about it in our literature. However if a poem translated 9 times with different pointviews in different times; that situation must evaluate in different place. We will look into how Rudyard Kipling's poem "if" , translated many times into our language with different feelings and manners, show an alteration. The poem that mentioned translated by Hüseyin Daniş in "Kervan-ı Ömür" titled as "Eğer" (1926). Later on Fikret Adil published a prosaic translation in "Resimli Şark Mecmuası" and anonym translation in "Muhit Mecmuası" (1931). Hamid Dereli's prose style free translation in "Ülke Mecmuası" follows it. (1939). Also Dr. Derviş Manizade's translation "Şayet"(1941) that published in "Perde-Sahne Mecmuası" and Remzi Çetindağ's translation in "Mobil Dergisi" follows it in 1962. Bülent Ecevit's translation which titled as "Adam Olmak" is the most remarkable one. Also we know that Gökhan Evliyaoglu bring in a new shape to tihs poem as dividing ir's long verses. With all that Can Yücel's translation should'nt forgotten. Due to the difficulty in considering all of these translations, in the study; Translations of Daniş, Adil and Ecevit will be compared in terms of poetry. Thus, it will be possible to reveal and scrutinize which reductions, duplications and interpretations in the translations of the aforementioned text have changed the poem.

Keywords: "If" poem, rudyard kipling, poem translations, tansfer poetry, adaptation

Özet

Bir şiiri tercüme etmenin daima endişe ile karşılanacak bir yönü bulunur. Zira şiir nesir dilinden oldukça farklıdır ve nesirdeki gibi sadece anlama hâle gelmemesi dikkate alınmaz; aynı zamanda şiirselliğe, şiirdeki duygu ve anlam değerine de dikkat edilmesi gerekir. Şiir tercümesi, metni yeniden inşa etmekle birdir ve tercüme eden kişinin şairlere mahsus bir meziyetle donanmış olması tercümeyi güçlü kılan bir keyfiyettir çünkü bu durum, aktaran kişinin yaptığı tercümeyi kaynak dildeki duygu ve anlam değerine yakın çevirmesini sağlar. Türk Edebiyatı'nda bahsi geçen şartları taşıyan/taşımayan birçok tercüme şiir

¹ Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi. ORCID : 0000-0003-4377-0999

bulunmaktadır. Bu tercümeler arasında Rudyard Kipling'in "İf" adlı şiiri; farklı zamanlarda dokuz defa ve dokuz ayrı şekilde aktarılmasından ötürü şiir tercümesinde mühim bir yerde durmaktadır. Çalışmada, Rudyard Kipling'in dilimize birçok defa tercüme edilmiş "if" adlı şiirinin farklı hissediş ve üsluplarla ne şekilde dönüşüm geçirdiği izlenecektir. Hüseyin Daniş şiiri, "Eğer" başlığıyla ilk olarak çevirmiş ve 1926'da Kervan-ı Ömür'de yayımlamıştır. Daha sonra Fikret Adil'in 1931'de Resimli Şark Mecmuası'nda yayımladığı mensur çeviri denemesi ve yakın yıllar içinde Muhit Mecmuası'ndaki imzasız bir çevirisi de yerini alır. Daha sonra Hamid Dereli'nin 1939'da Ülkü Mecmuası'nda nesir tarzındaki serbest çevirisi izler. Yine Dr. Derviş Manizâde'nin 1941'de Perde-Sahne Mecmuası'nda "Şayet" adıyla yayımladığı ve Remzi Çetindağ'ın 1962'de Mobil Dergisi'ndeki çevirisi takip eder. Bülent Ecevit'in "Adam Olmak" başlığıyla yaptığı çeviri, en dikkate değer olanıdır. Gökhan Evliyaoğlu ise Kipling'in uzun mısralarını bölerek şiire yeni bir şekil kazandırmıştır. Bunlarla birlikte Can Yücel'e atfedilen çeviriyi de burada unutmamak gereklidir. Bu çevirilerin bütünü dikkate almaktaki zorluk sebebiyle çalışmada; Daniş, Adil ve Ecevit'in şiirleri şiirsellik noktasında karşılaştırılacaktır. Böylelikle bahsi geçen metnin tercümelerinde hangi eksilmelerin, çoğalmaların ve yorumların şiiri değiştirdiğini ortaya koymak ve irdelemek mümkün olacaktır.

Anahtar Kelimeler: "İf" şiiri, rudyard kipling, şiir çevirisi, transfer şiir, uyarlama.

GİRİŞ

Özgül, if şiirinin tercüme serencamını Hüseyin Daniş'le başlatır ve bu metinlerden hareketle 'eğer' şiirinin hem tercüme hem de şiir değeri ortaya konulup ona hangi zamanlarda daha çok ihtiyaç duyulduğu, hangi eksilmelerin ona yönelmeyi sağladığı üzerinde zihin yorulabilirse şiir ve tercüme konusunda önemli bir iş yapılmış olacağını ifade eder ve "var mı heveslisi?" şeklinde bir çağrı da yaparak bu şiirin tercümeleri üzerinde durulması gerekliliğine işaret eder (Özgül, 2008, s. 107).

İf şiiri Türk Edebiyatı'nda biden fazla tercüme süreci yaşayan nadir şiir tercüme örneklerinden biridir. Klasik Türk şiirinde Gülistan, Leyla ve Mecnun, Yusuf Suresinde geçen "ahsenül-kasas"ın farklı hikâyeleri ya da Hüsrev u Şirin gibi eserlerin birkaç kalemden çıkmış inşasına rastlanabilir. Fakat bu tür metinlerin farklı versiyonları tercüme olmalarıyla ilgili olmaktan çok Canpolat'ın ifadesiyle söz konusu eserlerin bir dilden diğer dile aktarırken şairlerine saygı ifadesi olarak da kendi eserlerini "tercüme" olarak kabul etmiş olmaları ile alakalıdır. (Canpolat, 1995, s. 131).

Klasik şiirdeki nazire geleneği elbette o dönemin şartları gereği ortaya çıkmış ve zaman içerisinde kendine özgü bir yapısı oluşmuştur. İf şiirinin birçok defa tercüme edilmesi, klasik şiirdeki nazire geleneğinden farklı olarak farklı dillerde beğenilmesi; evrensel ve müşterek duygu ve efkârı terennüm eden bir şiir olmasından ötürüdür. Bu tercümelerde şiirin aslına sadık kalma noktasında bir hassasiyet gözetilmediği dikkatlerden kaçmaz. Bu durum, şiirin hangi şartlarda yazıldığının bilmemesine ve biraz da muhtevasının tam anlamıyla aktarılması endişesine dayanmaktadır. Bu endişe, modern şiir tercümesi için en önemli meselelerden biri olan "özgün", "uyarlama" ve "çeviri" tanımları arasındaki tartışmayı da beraberinde getirir. Çevirinin artık bir uzmanlık alanı olduğu günümüzde bu kaçınılmaz bir tartışmadır. Yasa'nın ifadesiyle "Eğer tercüme, kaynak metnin anlamını, aslındakiyle olabildiğince aynı etkiyi yapacak surette ikinci bir dilde yeniden ifade etme şeklinde anlaşılıyorsa, şiir tercümesinde de, kaynak şiiri, ikinci dilde, kelime kelime, mısra mısra, parça parça aslındakiyle

aynı etkiyi yapacak surette ifade etmekten çok daha fazla, bir bütün hâlinde aynı etkiyi yapacak şekilde yeniden inşa etmenin asıl hedef olduğunu söylemek gerekir.” (Yasa, 2009 s. 150-151).

Şiir çevirisi, kaynak metne münasip ya da uyarlama mı olmalıdır veya bu iki seçeneğin dışında kalan bir metne de çeviri demek mümkün müdür? Özgün bir metni çeviri bir metinden tefrik edebilmekte karşılaşılan zorluklar vardır ve Toska bunun, “taklid”, ”benimseme” ve “intihal” gibi kavramlar etrafında düşünülmesi/anlaşılmasını gerektiğini tavsiye eder (Toska, 2002; 58-76.). Bununla birlikte çevrinin “serbest” ya da “edebî” olması gerekliliğine dair Fawcett’in görüşünü nereye koymak gerekir? (Fawcett, 1998; 106-111.) Erken dönem çevirilerinde mesela Şemsettin Sami’nin çevirdiği Sefiller’in ilk bölümlerinde “özgün metne gerek üslup, gerek sözcük seçimi açısından fazla yakın olduğu iddiasıyla” tenkit edilmiş olması, ironik bir biçimde ilginç bir durumdur (Paker, 1987;38). Yine de ortaya çıkan tartışmalar, en azından farklı “çeviri tipleri” olduğunu, bunların kabulünü, teorik gelişmeleri de beraberinde getirmiştir.

Çeviri tarihi boyunca eserlerin çevrildiği/uyarlandığı dönemlerde “çeviri”, “tercüme”, “uyarlama” gibi kavramlar üzerinde tartışılmıştır. Paker, günümüzde “yeterli” olarak nitelendirebilecek çevirilerden çok “kabul edilebilir” çevirilerin yapıyor olduğu tespiti yapar ve bu durumu da “dil zorlukları”nın yanı sıra “çevirilere olan talebin artması, bunları dergi ve gazetelerde yayımlama imkânının olması ve okur kitlesinin zevki” gibi önyargılarla bağlamaktadır (Paker, 1987, s. 38-39).

Şiir tercümesinde en gözde tanımlama ya da yöntem “uyarlama”dır. Aktarılan dildeki yapı ve manevra kabiliyeti dikkate alındığında bu anlaşılabilir bir şeydir. Rıfat “uyarlama”yı, çevirinin sınırlarını zorlayan hatta aşan bir etkinlik olarak tanımlarken (Rifat, 2003; 289-307); Popovic, alıcı çevrenin edebî kanonunun ya da alıcılarının iletişimsel taleplerinin dikkate alınarak metnin konusu, öğeleri, kahramanları ve kültürel özgüllükleri açısından tercümanın yaptığı değiştirmeler olarak tanımlar (Popovic, 2004;133-140 ve Paker 1987;38). Dolayısıyla uyarlama, birebir orijinal dildeki şiirin aynısı değildir.

Uyarlama’da temel mesele, şiirin asıl dokusundaki kültürü okura ulaştırmak olmalıdır. Uyarlama yapılan edebî ürünlerde özellikle şiir dışındaki türlerde kültürel unsurları dikkate almak gerekir. Erken dönem Türk kurmacası’nda bunun örneklerini görmek mümkündür; mesela Mai ve Siyah ya da Eylül romanlarının ani gelişen olumsuz neticelerini böyle anlamak ve mazur görmek gerekir. Fakat şiir türü için aynı şeyi söylemek güçtür. Çünkü böyle bir yaklaşım Can Yücel’e atfedilen if şiirini tercümesinde olduğu şekilde bina edilirse metin tartışmalı bir zeminde seyredebilir.

YÖNTEM

Çalışmada Hüseyin Daniş’in “ Eğer” başlığıyla 1926’da Kervan-ı Ömür’de ilk olarak çevirdiği metin daha sonra Fikret Adil’in 1931’de Resimli Şark Mecmuası’nda yayımladığı mensur çeviri denemesi ve Bülent Ecevit’in Adam olmak başlığıyla çevirdiği üç metin tespit edildi. Bu metinler karşılaştırma yöntemi üzerinden; farklılıkları, eksiklikleri, çoğalmaları ve kaynak metin arasındaki anlamsal ve duygusal yakınlık ortaya konuldu.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Çalışmada Hüseyin Daniş'in 1925'te yaptığı "Eğer" çevirisi; Fikret Adil'in 1931'de yaptığı "Eğer" başlığını taşıyan çevirisi ve Bülent Ecevit'in 1976'da yaptığı "Adam Olmak" başlıklı çevirileri üzerinde durulacaktır.

Her iki metinde de dikkati çeken şey "if" kelimesinin çevirisidir. Hüseyin Daniş ve Fikret Adil, metnin aslına sadık kalarak "Eğer" ifadesini kullanırlar. Ecevit, şiirin aslına sadık kalmadan belki şiirin sonunda geçen o cümleye atıfla (You will be a Man, my son) " Adam Olmak" başlığını koyarken Çavuşoğlu'nun "İngiliz çocukluklarına hitaben, hayatta onları bekleyen zorluklarla nasıl baş edebilecekleri konusunda yazılmıştır" tespitine uygun düşecek bir başlık koymayı tercih etmiştir. Şiirin konusu baba oğul münasebetini ele almaz fakat metin, tecrübeler sonucunda yaşanan pişmanlıkları ve bunlardan çıkarılacak dersleri dile getirmektedir. Ecevit'in başlığı bir üst perdeden başka birine seslenir edadadır.

Kaynak Metin	If you can keep your head when all about you are losing theirs and blaming it on you,	Kipling
1. Kısım	Çevrende herkes şaşırırsa ve bunu da senden bilse, Sen akli başında kalabilirsen eğer, Eğer bütün etrafındakilerin akılları başlarından gittiği ve bundan seni mesul tuttukları vakit, soğuk kanlılığını muhafaza edebilirsen Eğer bir sizde mevcut olsa dünyada velev izân, Sizin etrafınızda olsa insanlar bütün sersem. Ve şaşkınlıkla akl ve hikmeti zemmeylese âlim,	Bülent Ecevit Fikret Adil Hüseyin Daniş

Metinde iki öge mukayese ediliyor. Birinci öge, ben kişisi dışında kalan insanlar; diğeri ise ben kişisidir. Bu iki öge olumsuz biri durumun müsebbibi olmak noktasında bir diğeri suçlamaktalar. Suçlama sebebi şaşırma nedenidir. Ben kişisi aklını yitirmemiş; onun dışındakiler ise akıllarını kaybetmişler ve bunun sebebinin de ben kişisi olduğunu düşünmektedirler. Çünkü ben kişisi söylediklerinde haklı çıkmıştır. Metinde şart olan şey kişinin kendisinin dışında olan kişilerin şaşırma hali içinde olmalarıdır.

1	2	3
Şaşırarak	aklı başından gitmek	Sersem olmak

Aklı başından gitmek, sersem olmak ya da şaşırarak olarak tercüme edilen durum aslında şiirin anlamına bakıldığında kişinin haklılığının ortaya çıkması ve bu durum karşısında diğerlerinin akıl tutulması yaşadıklarının anlaşılması halidir. Ecevit "herkesin şaşırması" ifadesini, farkına varılmadan olagelen bir durum gibi değil; bilinçli bir eylem olarak kullanmaktadır. Aklı başından gitmek eylemi ise bir tercih sonucu değil ama bir değişikene matuf bir şekilde başa gelen bir durum olarak düşünülür. Sersem olma hali ise hem tahkir hem de söyleyen kişinin üstten bakışının ya da görece haklılığının(!) bir göstergesi gibi durmaktadır. Bu sebeple de şiirin ruhuna uygun düşmemektedir. Yani etrafımızdaki insanları sersem olarak tavsif etmek, şiirin anlam dünyası ile çelişmektedir. Burada aklı başından gitmek ya da şaşırarak fiili, şiire daha

uygundur. Ecevit kaynak metindeki ifadeyi bir kelime ile tercüme ederken Adil, üç; Daniş ise yine bir kelime ile tercüme etmiştir. Birinci kısımda üç eylem var ve üç farklı ifade ediliş şekli aşağıdaki gibidir:

1	2	3
Şaşırma	senden bilse,	sen akli başında kalabilirsen eğer
Aklı başından gitse	ve bundan seni mesul tuttukları vakit,	soğuk kanlılığını muhafaza edebilirsen
Sersem olsa	sizden bütün ebnâ-yı âdem muhteriz tersân	sizde mevcud olsa dünyada velev izân

Hüseyin Daniş şiirde olmayan “Ve şaşkınlıkla akıl ve hikmeti zemmeylese âlim,” ifadesini metne dâhil etmiştir. Metinde Kipling, 18 kelime kullanırken Ecevit, 13; Adil, 16; Daniş, 21 kelimeyle meramını ifade etmiştir.

Kaynak Metin		Kipling
If you can trust yourself when all men doubt you, But make allowance for their doubting too		
herkes senden kuşku duyarken hem kuşkuya yer bırakır hem de kendine güvenebilirsen eğer, Eğer herkes senden şüphe ettiği zaman kendi kendine emniyet etmeye bunla beraber herkesin senden şüphe etmeye hakkı olduğunu da kabule muktedirsen,		Bülent Ecevit Fikret Adil
Eğer sizden bütün ebnâ-yı âdem muhteriz tersân, İken siz kendiniz her şeyde bir ihlâs-ı kâmile Edip bir nefse hasr-ı i'timad âsûde bir dille, Cihanın ihtirâz ve ta'nını hep görseniz ma'zur		Hüseyin Daniş

İkinci kısımda; herkesin sizden şüphe duyduğu anda siz kendinizden eminseniz ve karşınızdakinin şüphesini de olgunlukla karşılayabilirsiniz şeklinde bir anlam verilebilir. Bu kısımda da üç eylemi bir arada vermek gerekiyor.

1	2	3
Herkes senden şüphe duyarken	Hem kuşkuya yer bırakır	Hem de kendine güvenirsen
Herkes senden şüphe ettiği zaman	Herkesin senden şüphe etmeye hakkı olduğunu	Kendine emniyet etmeye muktedirsen
sizden bütün ebnâ-yı âdem muhteriz tersân	Cihanın ihtirâz ve ta'nını hep görseniz ma'zur	her şeyde bir ihlâs-ı kâmile edip bir nefse hasr-ı i'timad âsûde bir dille

Fikret Adil ve Hüseyin Daniş biraz daha nesre yakın bir söyleyişi tercih etmiştir. Ecevit haricindeki iki söyleyişte de şiirin ruhuna muhalif veya zamanın müktebatına uygun olmayan bir deyiş söz konusu olmamış; fakat Ecevit, üslubu manaya tercih etmiştir. Herkesin birine kuşku duyması durumunda o kişinin hem kuşkuya yer bırakıp hem de kendine güvenmesi anlaşılır değildir. Hâlbuki Kipling bunu kastetmez; o, kendinden emin olmayı, birinin size karşı şüphe duyma noktasında sizin abdestinizden emin olduğunuzu ifade etmek için söylerken, bu şüphenin olmasını da normal karşılamak gerektiğini, bunun erdemli bir davranış olduğunu ifade eder. Fikret Adil, kaynak metindeki bu manaya denk gelebilecek bir çeviri yapmıştır. Hüseyin Daniş daha ayrıntı vererek; üç yargının dışında bir de “Cihanın itiraz ve ta'nın mazur görmek” için “bir nefse hasr-ı i'timad âsûde bir dille” yaklaşmak ve bunu tam bir “ihlasla yapmak” şartını da koyma gereği hisseder. Kipling 17 kelime kullanırken Ecevit, 13; Adil, 21; Daniş, 30 kelimeyle meramını ifade etmiştir. Dolayısıyla hangi tercümede kaynak metinde olmayan kelime kullanıldığı daha net görülebilir.

Üçüncü kısım, Ecevit'in dile hâkimiyetini ve şairliğini gösteren önemli bir örnektir. Kaynak metinde 36 kelime ile ifade edilen kısmın Ecevit tarafından 13 kelime ile çevrildiği görülür. Ecevit önceki kısımlardaki çevirileri de benzer/yakın sayıda kelimeyle ifade etmiştir. Fikret Adil aslına sadık kalmak endişesi ile; “eğer beklemekten yorulmadan beklemeye muktedirsən (if u can wait and not be tired by waiting) gibi Türkçe kullanıma hiç de uygun düşmeyen tuhaf bir tercüme yapmıştır. Ecevit bu cümleyi “bekleyebilirsen usanmadan” şeklinde mükemmel çevirir. Daniş dönemin şiir anlayışına uygun şekilde “Uzun bir intizara olsanız ger sabûr ve şakûr” ifadesini kullanırken bu kelimelerin mübalağa kalıplarını kullanarak (sabûr ve şakûr) cümlelerin anlamını daha da güçlü kılar.

Kaynak	If you can wait and not be tired by waiting,	
Metin	Or being lied about, don't deal in lies,	Kipling
	Or being hated, don't give way to hating	
	And yet don't look too good, nor talk too wise:	
	bekleyebilirsen usanmadan,	Bülent
	yalanla karşılık vermezsen yalana,	Ecevit
	kendini evliya sanmadan	
	kin tutmayabilirsen kin tutana,	
	Eğer beklemeden yorulmadan beklemeye muktedirsən,	
	Eğer kuvvetini boşuna sarfetmeye muktedirsən,	
	Eğer senden nefret ettikleri zaman,	Fikret
	kendi nefretini göstermemeye muktedirsən,ve bununla beraber	Adil
	çok iyi adam olarak gözükmemeye ve ukalaca nasihatlar	
	etmemeye muktedirsən,	
	Uzun bir intizara olsanız ger sâbûr ve şakûr.	Hüseyin
	Sizi aldatsalar da kimseyi aldatmaya kâdir	Daniş
	Değilse tab'ınız, hiç kimseden nefret- velev menfûr	
	İken-etmezseniz olmazsınız neşat ve mağrur.	

Üçüncü kısımda da birbirine “se” şart ekiyle bağlı üç yargı bulunmaktadır.

1	2	3
bekleyebilirsen usanmadan,	yalanla karşılık vermezsen yalana,	kendini evliya sanmadan kin tutmayabilirsen kin tutana
Eğer beklemeden yorulmadan beklemediye muktedirsen,	Eğer kuvvetini boşuna sarfetmediye muktedirsen,	Eğer senden nefret ettikleri zaman, kendi nefretini göstermemeye muktedirsen, ve bununla beraber çok iyi adam olarak gözükmemeye ve ukalaca nasihatlar etmemeye muktedirsen,
Uzun bir intizara olsanız ger sâbüür ve şâkür	Sizi aldatsalar da kimseyi aldatmaya kâdir değilse tab'ınız	hiç kimseden nefret- velev menfür İken- etmezseniz olmazsanız neşat ve mağrur.

Fikret Adil şiire, şiirde olmayan bir cümle ekler. “Eğer kuvvetini boşa sarfetmediye muktedirsen” devamında” eğer senden nefret ettikleri zaman kendi nefretini göstermemeye muktedirsen ve bununla beraber çok iyi adam olarak gözükmemeye ya da ukalaca nasihatlar etmeye muktedirsen” şeklinde sürdürür. “Kuvveti boşa sarf etmek” ifadesini “yalana yalanla karşılık vermek” yerine kullandığı düşünülebilir. Ecevit, bu cümleyi “ bekleyebilirsen usanmadan, yalanla karşılık vermezsen yalana, kendini evliya sanmadan kin tutmayabilirsen kin tutana” şeklinde çevirir. Şiirde evliya benzeri bir kelime yoktur fakat aktarılan dilin kültürel kodlarına uygun bir uyarlamayı tercih eder Ecevit. Fikret Adil’in fazladan bir cümle eklemesini de şiiri tam manasıyla aktarma hevesinden kaynaklandığını söylemek mümkündür. Daniş, “Or being lied about, don't deal in lies”, cümlesini ta'binız kimseyi aldatmaya kadir değilse” şeklinde çevirir. Aldatmaya ve yalana fitratın kadir olması gibi bir durum olamaz. Sadece sizin karakteriniz yalan söylemeye müsaade etmezse denilebilir. Kipling’in de söylemek istediği budur. Adil, ironik bir biçimde “Eğer kuvvetini boşuna sarfetmediye muktedirsen,” şeklinde çevirir. Yalanlarla uğraşmak gerçekten de kudreti boşa sarf etmektir.

Kaynak Metin	If you can dream - and not make dreams your master; If you can think - and not make thoughts your aim; If you can meet with Triumph and Disaster And treat those two impostors just the same;	Kipling
4. Kısım	düşlere kapılmadan düş kurabilir, yolunu saptırmadan düşünebilirsen eğer, ne kazandım diye sevinir, ne yıkıldım diye yerinir, ikisine de vermeyebilirsen değer, Eğer hülyaya kapılmadan tahayyül etmiye muktedirsen, Eğer düşünceyi kendine gaye edinmeden düşünmiye muktedirsen, Eğer zafere veya hüsrarla karşılaşıp da bu iki yalanı aynı cepheden görmiye muktedirsen,	Bülent Ecevit Fikret Adil

Tahayyül etseniz olmaksızın hülyaya hep münkâd
Tefekkür etseniz etmeksizin endişeye mu'tâd.
“zafer”, “nikbet” bu kezebân bed-fercâm ve bî-bünyâd

Hüseyin
Daniş

4.kısımda Ecevit ilk dizeyi “düşlere kapılmadan düş kurabilirsen eğer” şeklinde çevirirken; Adil “Eğer hülyaya kapılmadan tahayyül etmiye muktedirsen,” ifadesiyle aktarır; Daniş ise “hülyalara bağlı kalmadan hayal edebilirseniz” şeklinde çevirir. Kapılmak ve bağlı kalmak ifadeleri “not make dreams your master”ın karşılığı olarak; yani “hayallerinizi efendi yapmadan hayal edebiliyorsanız” şeklinde şiirde ifade edilebilecek anlama uygun çevrilmiştir. Daniş, sonraki cümleyi “endişeye kapılmadan düşünebilirseniz” şeklinde çevirir. Ecevit’in aynı cümleyi, “yolunu saptırmadan düşünebilirsen eğer” şeklinde aktarır ki burada “not make thoughts your aim”i yolunu saptırmadan şeklinde çevirir. Burada Adil’in yaptığı “düşünmeyi gaye edinmeden düşünmek” ifadesi anlaşılabilir değildir. Bu cümleyi anlamına uygun bir şekilde en iyi uyarlayan Daniş olmuştur. Fikret Adil’in “ zafer ve hüsrarla karşılaşp da bu iki yalanı aynı cepheden görmeye muktedirsen” derken; Ecevit “ ne kazandım diye sevinir, ne yıkıldım diye yerinir; ikisinde de vermeyebilirsen değer” şeklinde daha sade bir çeviriyi tercih eder. Burada Adil’in bu iki zıt unsuru (zafer ve mağlubiyet) “izafe” etmesi şiirde tam olarak yerine oturmuştur.

Kaynak	If you can bear to hear the truth you've spoken Twisted by knaves to make a trap for fools, Or watch the things you gave your life to, broken, And stoop and build 'em up with worn-out tools:	Kipling
Metin	söylediğin gerçeği eğip büken düzenbaz, kandırabilir diye safları dert etmezsen, ömür verdiğin işler bozulsa da yılmaz, koyulabilirsen işe yeniden,	Bülent Ecevit
Kısım	Eğer söylediğin hakikatin fena adamlar tarafından değiştirilip safdilleri aldatmak için bir vasıta olarak kullanılmasına tahammüle muktedirsen,	Fikret Adil
5.	Eğer çeşm-i hakaikideniz de olsa hep yeksân Eğer sizden gelen her doğru söz melûn ve hısm-efşân Bir ağzın sadme-yi ta'nı ukuruyla olup sâd-çâk Mecanın zabt eden ipler gibi hep târ u mâr olsa Tahammül etseniz siz bunlara hep sâkit u bî-bân	Hüseyin Daniş

5. kısımda Ecevit, “if you can bear” ifadesini “dert etmezsen” şeklinde çeviriyor. Daniş ve Adil’de bu ifadeyi “tahammül etmek” olarak tercüme ediyor. Bu kısımdaki diğer cümleler anlam olarak benzer şekilde tercüme ediliyor. “eğer söylediğin hakikatin fena adamlar tarafından değiştirilip saf dilleri aldatmak için bir vasıta olarak kullanılmasına tahammüle muktedirsen” şeklindeki Adil’in

tercümesini Ecevit “ söylediğin gerçeği eğip büken düzenbaz, kandırabilir diye saflar, dert etmezsen.” şeklinde tercüme eder.

Kaynak	If you can make one heap of all your winnings And risk it on one turn of pitch-and-toss, And lose, and start again at your beginnings And never breathe a word about your loss;	Kipling
Metin	döküp ortaya varını yoğunu bir yazı turada yitirsen bile yitirdiklerini dolamaksızın diline baştan tutabilirsen yolunu,	Bülent Ecevit
6. Kısım	Bu tecrübeyi kabul edip yorgun vasıflarla her şeyi yeniden yapmak için tekrar başlamaya muktedirsən, Eğer bütün kazancını bir araya toplamaya muktedirsən, Hepsini bir zarda oynamıya muktedirsən, Kaybedip kimseye bir şey söylemeden yeniden başlamaya muktedirsən, Eğer ömürün bütün meksubunu bir yığın altın Yapıp yazık ki ibrâda zayı’ etseniz nâgâh Ve gördükçe zarar artırsanız siz cehd-i bi- ikrâh	Fikret Adil Hüseyin Daniş

Ecevit bu kısımda tam bir uyarılama yapmıştır. Kazancının riske etmeyi “yazı turada kaybetme” olarak, “kaybettikleri hakkında bir şey söylememeyi “ diline dolamamak olarak çevirir ve şiir diline bunu yansıtarak yapar. Üç şartlı yargıyı bir arada verecek olursak

1	2	3
döküp ortaya varını yoğunu bir yazı turada yitirsen bile	Eğer bütün kazancını bir araya toplamaya muktedirsən, Hepsini bir zarda oynamıya muktedirsən,	Eğer ömürün bütün meksubunu bir yığın altın yapıp yazık ki ibrâda zayı’ etseniz nâgâh
yitirdiklerini dolamaksızın diline	(her şeyi) Kaybedip kimseye bir şey söylemeden	-
baştan tutabilirsen yolunu,	yeniden başlamaya muktedirsən,	Ve gördükçe zarar artırsanız siz cehd-i bi- ikrâh

Yukarıda görüldüğü üzere Daniş, “never breathe a word about your loss” kısmını şiire aktarma gereği görmemiştir. Bu kısım şiirin can alıcı noktası olduğu için önemlidir. Başından bin bir türlü iş geçebilir fakat nefsinin yaşadıklarıyla terbiye etmediysen yaşadığın şeylerden ders çıkarmamışsın demektir. Yani “her şeyini

kaybedip kimseye bir şey söylememek, söylenen sözün çarpıtılmasına rağmen dert etmemek, yıkılınca da yerinmemek, endişeye kapılmadan düşünebilmek, sizden kuşku duyulsa da kendinizden emin olmak” gibi cümle aralarında söylenen öğretiler bu şiirin ruhunu oluşturmaktadır. Kipling’in 34 kelimeyle ifade ettiğini, Adil 34 kelime ile nesre yakın çevirisiyle yine en uzun aktaran mütercimdir. Ecevit daha şairane cümlelerle 15 kelime kullanırken Daniş ise 13 kelime ile daha sade bir tercüme yapar.

Kaynak	If you can force your heart and nerve and sinew To serve your turn long after they are gone, And so hold on when there is nothing in you Except the Will which says to them: 'Hold on!'	Kipling
Metin	yüregine, sinirine "dayan" diyecek, direncinden başka şeyin kalmasa da, herkesin bırakıp gittiği noktada sen dayanabilirsen tek,	Bülent Ecevit
7. Kısım	Eğer kalbin, sinirlerin, kuvvetin durduğu halde onları sana daha uzun müddet hizmete mecbur etmeye muktedirsən, Ve bu süretille sende “ dayan” diye emreden irade kalana kadar dayanmıya muktedirsən, Eğer kalp ve asab dursa ve gözler pür-tâb Dönerken hadikalarda siz şedid u gâlip u kakhâr baygın Ve sabit bir irade bile hemen âmâde -yi bî-kâr Bir ejderhaya tahvil etseniz ruuh-ı perişanı	Fikret Adil Hüseyin Daniş

Bu kısımda “If you can force your heart and nerve and sinew” cümlesinde geçen yürek, sinir ve kas gücü kelimelerinden, “sinew” kelimesini Ecevit çeviriye eklemeyiz. Ayrıca “herkesin bırakıp gittiği nokta” olarak ifade edilen bir cümle metinde bulunmaz. Ecevit bu kısımda da uyarılama yapar. Fikret Adil, şiirselliği dikkate almadığı için metni olduğu gibi aktarır. Daniş “gözler pür-tab dönerken hadikalarda” ifadesini güç kuvvet, fer olarak yorumlar. Onun yaptığı çeviride böyle bir anlam yoktur aslında. Son cümleyi de “dayan” ifadesini kullanmadan tamamen uyarılama yapar. Ayrıca metinde ne baygınlık “ne ejderha ne ruh-ı perişan ne de amade-yi bi- karar” vardır. Daniş şiirin bu kısmındaki anlam ve duyguyu verebilmek için ayrıntılı bir uyarılama yapmıştır.

Kipling 38 kelime kullanırken bu bölümde; Ecevit 18; Adil 28; Daniş ise 32 kelime kullanmıştır. Daniş metindeki anlamı/duyguları anlatabilmek maksadıyla uyarılama yapmayı tercih etmiştir.

Kaynak	Metin	<p>If you can talk with crowds and keep your virtue, ' Or walk with Kings - nor lose the common touch, if neither foes nor loving friends can hurt you, If all men count with you, but none too much; If you can fill the unforgiving minute With sixty seconds' worth of distance run, Yours is the Earth and everything that's in it, And - which is more - you'll be a Man, my son!</p>	Kipling
7. Kısım		<p>herkesle düşer kalkar erdemli kalabilirsen, unutmayabilirsen halkı krallarla gezerken dost da düşman da incitmezse seni, ne küçümser ne de büyültürsen çevreni, bir saatin her dakikasına emeğini katarsan hakçasına, böylece dünyalar önüne serilir, üstelik oğlum adam oldun demektir.</p> <p>Eğer, meziyyetlerinden kaybetmeden kitlelere hükmetmeye muktedirsən, Yahut kendini kaybetmeden krallar meclisinde bulunabilirsen, Eğer, düşmanlarının hatta can dostlarının sene açtıkları yaralara lâkayd kalabilirsen, Eğer bütün insanlar sana istinaf ederler, fakat fert olarak senden medet ummazlarsa, Eğer senin için geçmiş altmış saniye demek olan, ve artık bir daha geri dönmesi kabil olmayan dakikayı doldurmaya muktedirsən, O zaman bütün içindekilerle beraber dünya senin olur, daha iyisi bir insan olursun yavrurum.</p> <p>Eğer hepiniz cuhâl olsanız bir dem-i faziletten Cidden olmaksızın yahut tamamen kibr u nahvetten Berî bir hisle teshir etseniz şâhân-ı zî- şânı İhbâdan ve i'dâdan eğer olmazsanız dil-gîr Size herkes cihanda i'timâd etse fakat kimse O emn u itimâdı lazımından fazla etmezse Eğer hengâm-ı gayz ve bâiste bir mûcîb-i tedbir Edip birkaç dakika iltizam sabr u ciddiyet Biraz tezkin kî u hiddete eylerseniz gayret. Sizindir ey benim Karilerim dünya ve mâfihâ Sizindir daiama vasf u bülend âdem-i dâna.</p>	Bülent Ecevit
Fikret	Adil	Hüseyn	Daniş

Adil kelime kelime tercüme etmek yerine bu kısımda uyarılama yapmayı tercih eder. “If you can talk with crowds and keep your virtue,” cümlesini “Eğer, meziyyetlerinden kaybetmeden kitlelere hükmetmeye muktedirsən” şeklinde çevirir. Cümle kastedilen meziyyet değildir. Ayrıca insanlara ya da kalabalıklara konuşmak vurgulanırken Adil, “insanlara hükmetmek” ifadesini kullanır. Elbette kitlelere karşı konuşmak bir güç ve hükmetme meselesidir fakat burada mevkiinin kişiye verdiği muhtemel güce rağmen aslını unutmaması üzerine vurgu yapılmaktadır. Bu bağlamda Ecevit tam bir söz ustasıdır ve kelimeleri seçerken itina gösterir; oradaki yakın manayı şiirsel bir cümleyle ifade etmesini bilir. Adil, Krallar meclisinde bulunurken kendini kaybetmemenin erdemine işaret ederken Ecevit, krallarla gezerken halkı unutmamak gerektiğine dikkat çeker. Bu yönüyle kral ve halkı ilişkisi üzerinden erdemli olmaya vurgu yapmak ister.

	1	herkesle düşer kalkar
If you can talk with crowds	2	kitlelere hükmetmeye muktedirsən
	3	Eğer hepiniz cuhâl olsanız bir dem-i faziletten

	1	erdemli kalabilirsen,
keep your virtue	2	meziyyetlerinden kaybetmeden
	3	Cidden olmaksızın yahut tamamen kibr u nahvetten

	1	unutmayabilirsen halkı krallarla gezerken
Or walk with Kings - nor lose the common touch,	2	Yahut kendini kaybetmeden krallar meclisinde bulunabilirsen yahut tamamen kibr u nahvetten
	3	Beri bir hisle teshir etseniz şâhân-ı zî- şânı İhbâdan ve i'dâdan eğer olmazsanız dil-gîr

Ecevitin ifadesi şairin söylediği manaya en uygun olanıdır. Çünkü yukarıdaki ifadede maharet “kendini kaybetmemek”, “ geldiği yeri unutmamak” olmalıdır. Ecevit ve Adil bu manaya yakın bir çeviri yaparken Daniş “kibir ve gururdan beri durmak” şeklinde genel bir mana düşünür. Doğrudan bulunulan mevki ile irtibatlı kullanmaz.

if neither foes nor loving friends can hurt you,	1	dost da düşman da incitmezse seni, ne küçümser ne de büyültürsen çevreni,
If all men count with you, but none too much;	2	Eğer, düşmanlarının hatta can dostlarının sende açtıkları yaralara lâkayd kalabilirsen,
	3	Size herkes cihanda i'timâd etse fakat kimse O emn u itimâdı lazımdan fazla etmezse

Yukarıda üç mütercim de birbirine yakın bir çeviri yapar.

<p>If you can fill the unforgiving minute With sixty seconds' worth of distance run,</p>	<p>1 bir saatin her dakikasına emeğini katarsan hakçasına, 2 Eğer senin için geçmiş altmış saniye demek olan, ve artık bir daha geri dönmesi kabil olmayan dakikayı doldurmaya muktedirsen, 3 Eğer hengâm-ı gayz ve bâiste bir mûcib-i tedbir Edip birkaç dakika iltizam sabr u ciddiyet Biraz tezkin kî u hiddete eylerseniz gayret</p>
--	--

Bu kısımda Ecevit, çeviriye ideolojik bir yaklaşım katar. “Emeğini” her dakikaya “hakça katmak” şeklinde çevirir. Hâlbuki bu bir hak kazanmaktan daha çok ömrün son saniyesini de ölmeyecek gibi önemsemek ve çalışmaya adanmak vurgulanmak istenir. Daniş, öfkeli bir anda sakin bir şekilde sabredersen şeklinde çevirir ki çevirinin kaynak metinle bir ilgisi bulunmamaktadır.

<p>Yours is the Earth and everything that's in it, And - which is more - you'll be a Man, my son!</p>	<p>1 böylece dünyalar önüne serilir, üstelik oğlum adam oldun demektir. 2 O zaman bütün içindekilerle beraber dünya senin olur, daha iyisi bir insan olursun yavrum. 3 Sizindir ey benim Karilerim dünya ve mâfihâ Sizindir daima vasf u bülend âdem-i dâna.</p>
---	--

Son kısımda Ecevit, “Yours is the Earth and everything that's in it, And - which is more - you'll be a Man, my son!” cümlesini; “Böylece bütün dünya önüne serilir, üstelik oğlum adam oldun demektir” şeklinde kendi kültürel kodlarına uygun çevirir. Adil, gereksiz bir biçimde “içindekilerle beraber bütün dünya” şeklinde tercüme eder. Aslında “bütün dünya” ifadesi oradaki anlamı vermeye kafidir. Daniş metne “karilerim” ifadesini dahil eder yücelik ve alim bir insan olmakla cümleyi bitirir.

SONUÇ

İf şiiri her ne kadar çok defa tercüme edilmiş olsa bile şiirin bütün tercümelerinde özüne yaklaşamadığı şeklinde bir tenkit hep olmuştur. Çavuşoğlu'na göre bu şiir, 1910 yılında Kipling'in Güney Afrika Savaşları sırasında bölgeye yaptığı bir gezide tanışıp karakterine hayran kaldığı muharip devlet adamı Jameson'ın İngiliz yayımlacı emellerine hizmet eden zorlu hayat mücadelesini için yazmıştır. Bu sebeple de yapılan tercüme tenkit eder ve “If” şiirinin o savaşa ve tecrübeye denk düşen mısralarını yeniden çevirme gereği duyar. Elbette bu metin dışı yaklaşım şiirin tercümesinden önemli bir değişkendir ve Çavuşoğlu da çevirisinde bu değişkeni dikkatle ele almıştır. Çavuşoğlu “Adam Olmak” çevirisi ile ilgili olarak metnin bir üst şiir özelliği gösterdiğini vurgular ve Ecevit'in çeviri yaparken özgün bir metin gibi işlev görmesinin amaçladığını ifade eder. (Çavuşoğlu, 2020, s.1-10). Mehmet Cem

Odabaşı ile Şaban Köktürk makalelerinde metin çözümleme yöntemi açısından metni “ideolojik çeviri” olarak tanımlarlar. (Odabaşı, Köktürk, 2013 s.) Bununla birlikte if şiiri çoğu okur tarafından bahsi geçen saikler dizisi üzerinden okunmaz. Türk okurları genel geçer bir baba oğul tavsiye ve tecrübe aktarımı olarak görür ve bu noktadan metne yaklaşır. Can Yücel’e atfedilen çeviriyi ve Ecevit çevirisini bu açıdan dikkate almak gerekir. Zira bahsi geçen sebepten ötürü şiir, okurları tarafından oldukça sevilir ve çokça da çevirisi yapılır.

Şiirin Nejat Muallimoğlu tarafından yapılan çevirisi hem anlam hem de çeviri tekniği açısından dikkate alınacak keyfiyettir. Bu yönüyle Muallimoğlu çevirisi Ecevit’in çevirisine yakındır. Emre Kongar da aynı şiiri, Daniş - Ecevit tadında/arasında bir üslupla çevirir. Emre Kongar çevirisini daha önce yapılmış onca şiir tercümesini görerek/dikkate alarak yaptığı için elbette şiir lehine daha iyi bir çeviri olduğu söylemek mümkündür.

Rudyard Kipling, şiirini 294 kelime ile tamamlamıştır. Ecevit bu şiiri, 146 kelimeyle; Fikret Adil, 251 kelimeyle; Hüsetin Daniş ise 265 kelime ile şiiri tercüme etmiştir. Fikret Adil çevirisinde bazı kelimelerin sıklıkla tekrar edilmesi şiiri zayıflatmış şiirin formunu bozmuştur. Mesela “muktedirsen” kelimesini 18 defa kullanmıştır. Ecevit, şiirin ruhuna uygun bir şekilde devrik cümlelerin büyüsunü fazlasıyla kullanmış ve yer yer ahengi anlamla örtüştürerek çeviriyi etkileyici kılmıştır. Bununla birlikte kaynak metindeki şiirin ruhunda kısmen de olsa uzaklaşma olmuştur. Daniş ise manayı ıskalamama düşüncesiyle manaya aşırı önem vermiş; bu durum şiirin ruhunu kaybetmesine sebep olmuştur. Çünkü şiir başka dile aktarılırken tabiatı gereği yeniden inşa edilme sürecine de geçer. Maalesef Daniş, çevirisinde şiiri mensur bir metne dönüştürmüştür. Kaynak metin odaklı çevirilerde moda moda çeviri dikkate alındığı için yavanlık kaçınılmaz bir son olmaktadır. Bu şiirin bu kadar çok tercüme edilmesi, onun insana dokunan bir keyfiyet arz etmesi ve tecrübeye dayalı bir öğretisinin olmasındandır.

KAYNAKÇA

- ADİL, Fikret. (1931), Eğer, Resimli Şark, no.7, Temmuz s. 32.
- DANIŞ, Hüseyin. (1925), Kervan-ı Ömür, I. Tab, İstanbul: Yeni Matbaa, s.58-60
- ECEVİT, Bülent (1981). "Adam Olmak" *Arayış*, Say:16, Ankara: Daily News Matbaacılık ve Gazetecilik A.Ş.
- EVEN-ZOHAR, Itamar. (2004). "Yazınsal Çoğuldizge İçinde Çeviri Yazının Durumu", *Çev. Saliha Paker*, Der. Mehmet Rifat, İstanbul, Dünya Yayıncılık A.Ş., Ss. 191-205.
- FAWCETT, Peter. (1998). "Ideology and translation." In Routledge Encyclopedia of Translation Studies, Mona Baker (ed.), 106–111. London/New York: Routledge.
- GÖKTÜRK, Akşit. (1994). *Çeviri: Dillerin Dili*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- KİPLİNG, Rudyard. (1910). "If-". Rewards and Fairies. USA: The Country Life Press. s. 181-182.
- ODABAŞI, Cem Mehmet - KÖKTÜRK Şaban. (2013). "Rudyard Kipling'in 'If' Adlı Şiiri ve Türkçe'ye Bülent Ecevit Tarafından 'Adam Olmak' Başlığıyla Aktarılan Çevirisinin André Lefevere'nin Yaklaşımı Doğrultusunda İdeolojik Bir Değerlendirmesi", *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi*. C. 15, S. 2, s. 191-209.

- PAKER, Saliha. (2003.). “Çeviride ‘Yanlış/Doğru’ Sorunu ve Şiir Çevirisinin Değerlendirilmesi”. Çeviri Seçkisi I: Çeviriyi Düşünenler, M. Rifat, (Derleyenler), İstanbul: Dünya Yayıncılık, 153-164.
- PAKER, Saliha (1987) “Tanzimat Döneminde Avrupa Edebiyatından Çeviriler: Çoğul-Dizge Kuramı Açısından Bir Değerlendirme”, (çev. Ali Tükel), Metis Çeviri :1, 31-43.
- POPOVIĆ, Anton. (2004). “Çeviri Çözümlemesinde ‘Deyi Kaydırma’ Kavramı”, çev. Yurdanur Salman, Çeviri Seçkisi 2: Çeviri(bilim) Nedir?, İstanbul: Dünya Yayınları, s.133-140
- RİFAT, Mehmet. (2003). “Göstergebilim Açısından Çeviri Etkinliği, Çeviri Kuramı ve Çeviri Kuramının Kuramı”. Çeviri Seçkisi I. Rifat, İstanbul: Dünya Yayıncılık, 289-307.
- TOSKA, Zehra. (2002). “Evaluative Approaches to Translated Ottoman Turkish Literature in Future Research” (Translated from the Turkish by Engin Kılıç) in *Translations: (re)shaping of literature and culture*, Saliha Parker (ed.), İstanbul: Boğaziçi University Press, 58-76.
- ÖZGÜL M. Kayahan, (2008), *Seke Seke Ben Geldim Sekmeler II*, Ankara: Hece Yayınları.
- CANPOLAT Mustafa (hızl.), (1995). *Ali Şir Nevâî, Lisânü't Tayr*, Semerkand Yayınları, Ankara.
- YASA Ş. Alpaslan, (2009). *Şiir Tercümesi Üzerine -Türkçede Prévert Şiiri Örneği-* Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 2009 Güz (11), 150-151).
- ÇAVUŞOĞLU Özgür, (2020), *Bir Çeviri Eleştirisi: Ecevit’in “Adam Olmak” Başlıklı Şiir Çevirisi*, OSOBİD, Nisan, s.47-71.